

Тетяна ФУТАЛО

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів і кредиту,
Львівська комерційна академія

Альона ШАРА

аспірант кафедри фінансів і кредиту,
Львівська комерційна академія

ПОНЯТТЯ БАНКРУТСТВА ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проведено дослідження інституту банкрутства в Україні. Проаналізовано термін «банкрутство» у наукових працях та нормативно-правових актах, визначено його сутність.

Ключові слова: банкрутство, навмисне банкрутство, неплатоспроможність, приховане банкрутство, реальне банкрутство, технічне банкрутство, фіктивне банкрутство.

З проголошенням Україною незалежності як економічна, так і усі сфери національного господарства стали на шлях радикальних перетворень. На етапі формування ринкової економіки вітчизняні підприємства наштовхнулися на значні проблеми, що були зумовлені неготовністю до змін та неадаптованістю до умов ринкового середовища. Нова система господарювання вимагала ініціативності, швидкого реагування на зміни ринку, неординарних рішень, підприємницького хисту, високої ліквідності та еластичності пропозиції. Не всі господарюючі суб'єкти змогли пристосуватися до нових умов діяльності, що призвело до погіршення їх фінансового стану, неможливості виконання своїх зобов'язань перед постачальниками, кредиторами та бюджетом. Таким чином, у економічному житті країни все частіше почали використовувати термін «банкрутство».

Ціла низка зарубіжних та вітчизняних дослідників та вчених-економістів присвятили свої праці визначенню інституту банкрутства в Україні, серед яких: Алексеев С. С., Алтінік Л. В., Астахов В. П., Бандурка О. М., Баранникова Н. Б., Бланк І. О., Володин А. А., Джунов В. В., Знаменський Г. Л., Карпунь І. Н., Крив'язюк І. В., Крупка М. І., Ковальова А. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Павлова Л. Н., Петрова К. Я., Полякова Б. М., Самсонов Н. Ф., Терешенко О. О., Тітов Н. І., Череп А. В. та ін.. Проте у їх працях погляди на сутність інституту банкрутства в Україні дещо відрізняються.

Вітчизняна нормативно-правова база з 1992р., яка регламентує процес банкрутства, виявилася непрацездатною в сучасних економічних умовах. З кожним роком кількість розглянутих справ про банкрутство зростає, що свідчить про те, що інститут банкрутства в Україні посідає одне з провідних місць у розвитку нормальних економічних відносин, що і зумовило актуальність обраної теми статті.

Метою роботи є аналіз інституту банкрутства, визначення економічної та нормативно-правової сутності терміна у наукових працях та законодавчих актах України. А також обґрунтування механізму розширення спектра застосування категорії банкрутства не лише як розорення та припинення

функціонування, а як невід'ємного елемента ринкового середовища, об'єктивної закономірності та дієвого інструменту регулювання ринку.

Багато авторів трактують банкрутство як негативне явище у економіці країни. Не слід бути такими радикальними, оскільки у кожній економічній системі інститут банкрутства виконує дві найважливіші функції: як інструмент фільтрування ринку, який забезпечує виокремлення з економіки неефективних та збиткових підприємств, залишаючи найбільш конкурентоспроможних суб'єктів господарювання; а з іншої сторони – загроза банкрутства – це поштовх до пошуків і застосування на підприємстві новітніх та найефективніших методів планування, організації та управління процесами. На думку юристів США, де практика банкрутства широко розповсюджена ще з кінця XVIII ст., банкрутство – «це ліки, може не завжди солодкі, але корисні» [9, с. 28]. М. Крупка зазначає: «Без інституту банкрутства неможливе функціонування ринкової економіки як такої. Законодавство про банкрутство може стимулювати підприємства до ефективного використання активів, захищати інтереси кредитора, містити механізми, спрямовані на фінансове оздоровлення боржника» [7, с. 249].

Одним із найважливіших етапів дослідження інституту банкрутства, на наш погляд, є визначення сутності самого терміна. Визначимо, як його трактують вчені-економісти та законодавство.

Уперше у світовій літературі правове закріплення інституту банкрутства одержує у Римському приватному праві. Спочатку громадянин Римської імперії відповідав за узятими на себе зобов'язаннями всім своїм майном, особистою свободою членів сім'ї. Розвиток римської цивілізації і розширення торгових зв'язків поступово привели до більш помірному погляду на банкрутство. Надалі вага почала переноситися з кримінального покарання неспроможного боржника до перенесення стягнення на його майно. Більш цивілізовано проводиться вилучення майна боржника, враховуються інтереси всіх кредиторів, реалізація майна набуває цивілізованих форм – починає працювати аукціон [15, с. 60].

Історія виникнення інституту банкрутства в

Україні розпочинається з моменту зародження ринкових відносин, як ми і зазначали раніше. Проте лише у 1992 році із прийняттям Закону України «Про банкрутство» (далі Закон № 2343-XII) визначено сутність терміна «банкрутство» та встановлено спеціальний порядок розгляду справ фінансово неспроможних підприємств арбітражними судами. Незважаючи на прийняття закону, залишилась низка невизначених та дискусійних питань, у результаті чого було прийнято певні уточнення та доповнення. Результатом удосконалення цього документа став новоприйнятий Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] (далі Закон №784-XIV), який набув чинності з 1 січня 2000 року. Згідно із ЗУ №784-XIV банкрутство – «це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури» [2].

Порівнюючи обидва закони, варто зазначити, що старий законодавчий акт був «законом про ліквідацію», а новий характеризується як «продебіторський», тобто такий, що дає змогу зберегти життєздатність підприємства [8, с.316].

У законодавчій та фінансовій практиці виокремлюють наступні різновиди банкрутства: фіктивне, навмисне, приховане, технічне та реальне.

Згідно із статтею 218 Кримінально-процесуального кодексу України (далі ККУ) фіктивне банкрутство – «це завідомо неправдива офіційна заява громадянина-засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а також громадянина-підприємця про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом» [6].

Стаття 219 ККУ визначає навмисне банкрутство як доведення до банкрутства з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності [6].

У статті 220 ККУ приховане банкрутство трактується як умисне приховування громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей [6].

Технічне банкрутство – це фінансовий стан суб'єкта господарювання, при якому він не може виконати свої зобов'язання у зв'язку з накопиченням значного розміру простроченої дебіторської заборгованості.

Реальне банкрутство – це фінансовий стан суб'єкта господарювання у якому він не в змозі виконати свої зобов'язання у визначений термін, у зв'язку із значним їх перевищенням над активами.

Стосовно поглядів на сутність терміна «банкрутство» вчених економістів можемо стверджувати, що деякі із них є тотожними, але і існують суттєві відмінності (табл. 1).

На нашу думку, наведені у таблиці 1 тлумачення поняття логічні, проте не можна беззастережно погодитися із жодним, оскільки неспроможність платника – це зовнішня ознака кризи, а банкрутство – це загальний фінансовий стан. Крім того, не слід

забувати про правову основу банкрутства, що є першочерговою його ідентифікаційною рисою на протигагу неплатоспроможності.

На основі викладеного ми вважаємо, що банкрутство – це визнаний у судовому порядку фінансовий стан суб'єкта господарювання, у якому він не в змозі виконати свої зобов'язання у визначений термін, у зв'язку із значним їх перевищенням над активами.

Підсумовуючи вищесказане, ми можемо зробити наступні висновки. Інститут банкрутства в Україні виник у період становлення ринкової економіки та формування конкурентних відносин. Банкрутство – це визнаний у судовому порядку фінансовий стан суб'єкта господарювання, за якого він не здатен виконати свої зобов'язання у визначений термін, у зв'язку із значним їх перевищенням над активами. Основними причинами, що зумовили негативний фінансовий стан значної кількості суб'єктів господарювання були неадаптованість до умов ринкового середовища та неготовність до змін, оскільки нові умови ринку почали диктувати нові правила економічного життя. Отримані результати дозволяють розробити подальші дослідження інституту банкрутства в Україні, факторів, що його зумовлюють, та механізмів його подолання на сучасному етапі розвитку економіки.

Список літератури

1. Про банкрутство [Текст] : закон України від 14.05.92 р. № 2343 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №31. – С.440.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Текст] : закон України (введено в дію Законом України № 2343 – XII від 30 червня 1999 року «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство») // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 42-43. – С.378.
3. Карпунь, І. Н. Антикризисні заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання [Текст] : монографія / І. Н. Карпунь. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 440 с.
4. Ковальова, А. М. Финансы [Текст] : учебное пособие / Под ред. проф. А. М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 336 с.
5. Крив'язюк, І. В. Антикризисне управління підприємством [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. В. Крив'язюк. – К.: Кондор, 2008. – 366 с.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс від 28.12.1960 № 1001-05: за станом на 1 березня. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Крупка, М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України [Текст] / М. І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
8. Крупка, М. І. Фінанси в трансформаційній економіці України [Текст] : навчальний посібник / Затверджено Міністерством освіти і науки України / за ред. д. е. н., проф. М. І. Крупки. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 614 с.
9. Посьєлкина, О. Проблемы банкротства предприятий [Текст] / О. Посьєлкина // Бизнес Информ, – 1998. – № 6. – С.28 – 30.
10. Самсонов, Н. Ф. Финансовый менеджмент [Текст] : учебник для вузов / Н. Ф. Самсонов, Н. Б. Баранникова, А. А. Володин и др.; Под. ред. проф. Н. Ф. Самсонова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 945 с.
11. Словник іншомовних слів [Текст] / Уклад.: С. М. Морозов,

Таблиця 1. Визначення терміна «банкрутство»

	Джерело	Визначення
1.	Самсонов Н. Ф. Финансовый менеджмент: [Учебник для вузов] / Н. Ф. Самсонов, Н. Б. Баранникова, А. А. Володин и др.; Под ред. проф. Н. Ф. Самсонова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 945 с.	Визначена арбітражним судом чи оголошена боржником неспроможність боржника в повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів за борговими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання зі сплати обов'язкових платежів [10, с.445].
2.	Ковальова А. М. Финансы: учебное пособие / Под ред. проф. А. М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 336 с.	Неспроможність задовольнити вимоги кредиторів з оплати товарів (робіт, послуг), а також неможливість забезпечити обов'язкові платежі до бюджету та позабюджетні фонди, у зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над вартістю його майна або через незадовільну структуру його балансу [4, с.259].
3.	Тітов М. І. Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти / За наук. ред. В. М. Гайворонського. – Х.: Фірма «Консум», 1997. – 192 с.	Це припинення за судовим рішенням господарської діяльності фізичної чи юридичної особи внаслідок неспроможності задовольнити визнані ними (або визнані судом правомірними) вимоги кредиторів та виконати обов'язки перед бюджетом у зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над вартістю його майна, якщо застосування визначених у законі заходів запобігання банкрутству не дало позитивних результатів [13, с.26].
4.	Крупка М. І. Фінанси в трансформаційній економіці України: навчальний посібник / Затверджено Міністерством освіти і науки України / за ред. д. е. н., проф. М. І. Крупки. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 614 с.	Це визнання судовими органами незадовільним господарського становища фізичної чи юридичної особи на основі припинення нею розрахунків за зобов'язаннями через нестачу ліквідних активів [8, с.255].
5.	Карпунь І. Н. Антикризисні заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання: монографія / І. Н. Карпунь. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 440 с.	Характеризує реалізацію катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлені терміни висунені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [3, с.70].
6.	Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.	Це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів [12, с.13].
7.	Крив'язюк І. В. Антикризисне управління підприємством: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. В. Крив'язюк. – К.: Кондор, 2008. – 366 с.	Повна втрата здатності підприємства до виживання або кризи ліквідності [5, с.13].
8.	Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: підручник / А. В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.	Реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно не здатне задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [15, с.208]
9.	Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.	Це фінансова неспроможність, наслідком якої є припинення платежів за борговими зобов'язаннями [11, с.73].

-
- Л. М. Шкарапута, - К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.*
12. Терещенко, О. О. *Фінансова санація та банкрутство підприємств [Текст] : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.*
  13. Тітов, М. І. *Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти [Текст] / За наук. ред. В. М. Гайворонського. – Х.: Фірма «Консум», 1997. – 192 с.*
  14. *Глумачний словник української мови. В 4-х т. – К.: Аконтіт, 1999.*
  15. Череп, А. В. *Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання [Текст] : підручник / А. В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.*

РЕЗЮМЕ

Футало Татьяна, Шара Алена

Понятие банкротства и его правовое обеспечение

В статье проведено исследование института банкротства в Украине. Проанализирован термин "банкротство" в научных трудах и нормативно-правовых актах, определено его значение.

RESUME

Futalo Tetyana, Shara Alyona

Concept of bankruptcy and its legal providing

In the article a study of institute of bankruptcy in Ukraine is undertaken. A term "bankruptcy" is analysed in scientific works and normatively-legal acts. Its essence is considered.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2012 р.